

Írország a 90-es évek neoliberais világrendjének „mintaországa” volt, amelyet nálunk is előszeretettel tekintettek példaképnek. Pedig a figyelmes elemzés számára már régóta világos lehetett, hogy Írország sikere nagyrészt „importált”, hogy GDP-jének és exportjának növekedése, miként a foglalkoztatási viszonyok javulása is a külföldi működőtőkének köszönhető. A válság amerikai mintára, bár attól függetlenül érte a szigetországot: ugyanazzal a mechanizmussal létrejött, de „saját” ingatlanpiaci boom pukkant ki 2008-ban Írországban. Ez a világpiacon (amerikai) növekedés megtorpanásával együtt azonnal, és az eurózónában a legsúlyosabban éreztette hatását. A legfőbb válságtényezők: a munkanélküliség felszökése és a költségvetés súlyos egyensúlyzavara. A költségvetés rendkívüli mértékben függ a külföldi vállalatok tevékenységétől, adóitól, így azok aktivitásának csökkenése azonnali súlyos hiányt okozott, amit csak az eladósodás felpörgetésével (kötvénykibocsátással) tudtak orvosolni. Az ír kormány válságkezelése 5,5 milliárd eurós bankmentő csomagból, az egyik legnagyobb ír bank államosításából, valamint költségvetési megszorító csomagból áll, ami a kiadáscsökkentésen túl leginkább a bérből és fizetésből élők adóterheinek növekedését jelenti. A fellendülés ismét csak a világpiacon, elsősorban az amerikai vállalatok tevékenységének élénkülésétől várható.

1. A VÁLSÁG ELŐTT

Írország az utóbbi években 5 százalékos körüli növekedést, stabil költségvetést, kis adósságállományt tudhatott magáénak. Az export a GDP 80, az import 70 százalékaival ér fel, legnagyobb kereskedelmi partnere az Egyesült Királyság és Észak-Írország együtt (az export 19, az import 33 százaléka), és az USA (export 18, import 11 százaléka) [CSO Ireland 2009]. Írország erősen külfölditőke-függő. 2007-ben az országban lévő működőtőke állománya 187 milliárd dollárt volt, ami a GDP 74 százalékaival ért fel, de volt olyan év (2003), amikor meghaladta a 220 milliárd dollárt (a GDP 140 százalékaival). Az évente beáramló FDI a kilencvenes évek vége óta a bruttó beruházások 40–110 százalékaival volt egyenlő [UNCTAD 2009].

Az ország „kítetttségét” jelzi, hogy teljes külső adóssága 2007 végén 1500 milliárd, 2008 végén 1700 milliárd euró (a GDP 8–9 szerese) volt. Az állam adóssága ebből rendre 30 és 51 milliárd euró. Ez a GDP-hez mérve az utóbbi évtizedben gyorsan csökkent, 2007-ben 25 százalékon állt, 2008-ban azonban 41 százalékra ugrott. Az infláció 2008-ig 3 százalék, a munkanélküliség 2007 végéig 5 százalék alatt volt, 2008-ban éves szinten 6,4 százalék (2009 februárjában már 10,4 százalék). A folyó fizetési mérleg 2002-ben fordult deficitbe, 2005-től a hiány felszokott, 2007-ben a GDP 5,4 százalékaival érte el, 2008-ban 6,3 százalék [CSO Ireland 2009].

A költségvetési egyenleg deficitje a nyolcvanas évek vége óta csökkent, az egyenleg 1988-ban szufficitbe fordult és csak 2002-ben váltott ismét negatívba, de lényegében egyensúlyban maradt. 2006–2007-ben még többletet is produkált, hogy aztán 2008-ban a válság hatására 6,3 százalékra szökjön a hiány GDP-hez mért aránya.

2. HOGYAN ÉRINTETTE ÍRORSZÁGOT A VÁLSÁG?

A válság gyorsan (az eurózónában elsőként) és súlyosan érintette Írországot. A kilencvenes évek szárnyalásához képest meglepőnek tűnhet, hogy milyen hamar és milyen erővel sújtott le rá. A növekedés már 2008 második negyedében megakadt, 2008 szeptembere pedig a nyílt recesszió hónapja lett. 2008 utolsó heteiben felröppent a – később cáfolt – hír, hogy az ország az IMF segítségére szorul. Rögtön ezt követően a Standard and Poor's az ország gazdasági kilátásait stabilról negatívra minősítette. Az IMF aztán később, február közepén is arra kényszerült, hogy megerősítse: Írországnak nincs szüksége az alap segítségére.

A korábbi évek jó konjunktúrája, és az ezáltal serkentett bevándorlás hatására felépített vagy félkész lakások árai már 2008-ban zuhanni kezdtek. A GDP 2008-ban 1,5 százalékkal csökkent, és 2009-ben a visszaesés mértéke – a jelenlegi előrejelzések szerint – 4,5–5 százalék is lehet, a GNP pedig még annál is jobban csökken. A munkanélküliség már 2008 elején átlépte az előtte évekig ismeretlen 5 százalékot és azóta hónapról hónapra nő. 2007 decembere és 2008 decembere között a munkanélküliek száma 71 százalékkal, 121 ezer fővel nőtt, a munkanélküliségi ráta pedig elérte a 8,3 százalékot, ami 40 éve nem látott ütemű ugrás. A munkaügyi hivatalokba bejelentkezők száma 2009 elejére megközelítette a 300 ezret. 2009 júniusában a munkanélküliség már 400 ezer felett volt és 11,8 százalékot tett ki.

A regisztrált és nem regisztrált állásnélküliek együttes aránya az Ír Szakképzési és Foglalkoztatási Hivatal (FÁS) legfrissebb előrejelzése szerint még 2009-ben eléri a 12 százalékot. A Gazdaság- és Társadalomkutató Intézet (ESRI) 2010-re 17 százalékos munkanélküliségi rátát jósol. Nemcsak alacsonyan képzett munkásokról van szó: az építőipar összeomlása miatt építészek, mérnökök, jogászok keresnek munkát (ellátást) a munkaügyi hivatalokban. Sok lengyel vendégmunkás jelentkezik átképzésre az ezzel foglalkozó FÁS-nál, mert az őket alkalmazó cég visszatelepült Lengyelországba.

Elemzők a 2009-es gazdasági visszaesést 9 százalékra teszik, 2010-ben pedig szintén közel ilyen nagyságú csökkenéssel számolnak. Az export várhatóan 13 százalékkal csökken 2009-ben, az államadósság a GDP 40 százaléka fölé nő [James 2009]. A miniszterelnök szerint az írek életszínvonala 10–12 százalékkal esik vissza.

A válság és a megszorítások (például sok kormányprogram leállítása, a nyugdíjak egészségügyi kedvezményének eltörlése, az egyetemi tandíj bevezetése) következtében politikai válság jelei mutatkoznak Írországbán. A kormányzó Fianna Fail párt népszerűsége messze visszaesett (22 százalékra), megelőzte őt az ellenzéki Fine Gael (32 százalék) és – a történelemben először – az ír Munkáspárt (24 százalék) is. Az ország többsége előrehozott választásokat akar [The Tally Room 2009]. Február 21-én 120 ezres tüntetés zajlott Dublinban, amelyen még a fegyveres erők és a rendőrség dolgozói is részt vettek.

Brian Cowen korábbi pénzügyminiszter (a kormánykoalíciót vezető centrista Fianna Fáil párt egyik vezéralakja) kormányának a nyolcvanas évekhez hasonló helyzettel (közel 20 százalékos munkanélküliség, 10 százalékos emigráció, 70 százalékos felső adórata) kell szembenéznie, amikor is évekbe telt, míg a krízishelyzet elemzésében és a követendő, partnerségen alapuló megoldásban a politikai elitnek sikerült egyezsége jutni.

2.1. MENNYIBEN VOLT SZÓ AZ ADOTT GAZDASÁG PROBLÉMÁIRÓL ÉS MENNYIBEN IMPORTÁLT HATÁSOKRÓL?

A globalizált világgazdaságban nehéz olyan országot találni, amelyre „kívülről” (saját belső struktúráitól és mechanizmusaitól függetlenül) tört volna rá a 2008-ban az amerikai másodlagos hitelpiac összeomlásával kirobbant válság. Ezért inkább azt jelöljük egy 6 fokozatú skálán, milyen mértékben kötődik az adott ország a világpiac-hoz, ezen belül az USA ingatlanpiacai hiteleihez. (Lásd a következő keretes szövegrészt.)

FÜGGÉSÉRTÉKELŐ SKÁLA

1. Csak belső gondok okozták a válságot. Ez csak zárt gazdaság esetén képzelhető el.
2. A világgazdaság általában érezteti hatását: nyitott (export/GDP legalább 15 százalék), nem túlnyomóan piaci (legalábbis vegyes), a külföldi tőkétől lényegesen nem függő gazdaság esetén.
3. A globalizációs folyamatokba bekapcsolódott, külföldi tőkétől nem jelentősen függő, az amerikai hitelpiaci válságban nem érintett, de erősen eladósodott ország.
4. A globalizációs folyamatokba bekapcsolódott, nagymértékben külföldi tőkére és exportra építő, ezért kisebb-nagyobb mértékben duális gazdaság, amely azonban közvetlenül nem érintett az amerikai másodlagos hitelpiaci válságban.
5. A globalizációba ágyazott, tőkeimportőr, exportorientált, az amerikai hitelpiacal kisebb mértékű kapcsolatban lévő pénzügyi szférával rendelkező gazdaság.
6. Az előbbi értelemben nyitott, exportfüggő és jelentősen a külföldi működőtőkére utalt, az amerikai hitelpiacban és a spekulációs tőkeáramlásban is erősen érintett gazdaság, jelentős, de legalábbis nem elhanyagolható mértékű külföldi adóssággal.

Ez az osztályozás – éppen a dolog természeténél fogva – nem lehet azonos a válság „külsődlegességével”, sőt, inkább azt jelöli, mennyiben „hibás” maga az adott gazdaság abban, hogy a világméretűre duzzadt válság saját – adott esetben önmagában véve jól működő – szektorait is magával rántja. Írország értéke ezen a skálán 5.

A függésre adott magas osztályzat azonban nem jelenti azt, hogy maga az ír gazdaság a válságot megelőzően stabil alapokon állt volna. Írország gazdasága (a kilencvenes évek elején indult sikerpályája) is nagyrészt, sőt alapvetően importált jellegű, és az euró-zóna tagjaként nincs befolyása valutája árfolyamára sem. A gazdasági folyamatok pedig részben hasonlóak voltak az USA-ban tapasztaltakhoz.

Az ír gazdaság kilencvenes évekbeli fellendülésének oka: külföldi tőkebeáramlás, főleg amerikai működőtőke-import (volt olyan év, amikor az összes Európában keletkező új munkahelyek egyötöde Írországból jött létre), történelmileg alacsony kamatok („olcsó tőke politika”), nagy építőipari (ingatlan-) beruházások. Mindez a „gazdagság hamis érzetét” adta az íreknek, ugyanakkor a kormány a boomot az ingatlanadó megemelésével igyekezett lefölni. Nőtt a közszeaktor foglalkoztatása is (2000 óta 40 százalékkal). Az írek egy főre vetített eladósodottsága kétszer olyan nagyra dagadt (36 500 euró), mint az eurózóna átlaga.

Már az 1990-es évek végén tisztán látszottak az ír gazdaság súlyos kérdőjelei: a hitelalapú fejlődés, az ingatlanpiaci túlfűtöttség, a külfölditőke-vezéreltség, amely az ír gazdaságot az amerikai IT-boom hullámlovasának ingatag szerepére kárhóztatta, a munkaerőpiaci és szociális feszültségek, a társadalmi polarizáció, az adórendszer problémái, az uniós pénzek elapadásának hatása stb. [lásd Artner 2000: 103–106]

Mindezek miatt a Nemzeti Versenyképességi Tanács szerint az ír gazdaság 2000 és 2008 között 32 százalékos veszített versenyképességéből. Ebben különös szerepet játszott a versenytársakénál nagyobb béremelkedésen túl az eurónak az ír gazdaságtól túlnyomórészt független felértékelődése is.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy az „ikerválság” (a bankszeaktor és a költségvetés krízise) a korábbi évek folyamataiban, a világgazdasághoz való kapcsolódás módjában érlelődött.

- A bankszeaktor erőteljesen belevetette magát az üzleti és magánépítkezések hitelalapú finanszírozásába.
- Az ír költségvetést erőteljes függése a profitadóktól végzetesen érzékeny (kiszolgáltatottá) tette a transznacionális tőke áramlásának.

2.2. HOGYAN HATOTT A PÉNZÜGYI SZEKTORRA?

A pénzügyi szférát az elégtelen tőketartalékok, a nagykereskedelmi alapoktól való túlzott függés jellemzi. Nem amerikai hatásra, de ugyanolyan mechanizmus miatt rogyadozik. Az ír bankszeaktorban (például az Egyesült Királysággal ellentétben) az amerikai „toxic assets” aránya nem nagy: az ilyen típusú hitelezést jórészt saját nemzeti piacukon gyakorolták. Ha tehát nincsenek is érintve az amerikai hitelpiac válságától, a hitelek túlfutása itt is jelentős: a legnagyobb bankoknál (Allied Irish Banks, Bank of Ireland, Anglo Irish Bank) végzett független szakértői vizsgálatok jóval nagyobb „rossz hitel”-arányt mutattak ki, mint amit maguk a bankok előzetesen becsültek.

És a helyzet még súlyosbodni fog: 2005 januárja és 2008 júniusa között Írországból arányosan jóval kevesebb (112, vagyis évi átlagban 32, 100 ezer jelzálogra vetítve mindössze 3) ingatlant vettek vissza a bankok, mint például az Egyesült Királyságban, de Írországból 2009 végéig legalább 12 százalékos munkanélküliséget várnak az elemzők, ami valószínűsíti ennek a számnak a drasztikus megemelkedését.

Az ír pénzügyi szférának az USA másodlagos jelzálogpiaci krízisétől független válsága bizonyítja, hogy nem pénzügyi, hanem általános gazdasági válságot élünk, amelynek okai a termelésben keresendők.

2.3. HOGYAN TERJEDT ÁT A VÁLSÁG A MAKROGAZDASÁGI KERETFELTÉTELEKRE?

Az ír gazdaság válsága tehát régóta érett, a 2008-es év negyedik negyedében vált láthatóvá (növekvő munkanélküliség, és költségvetési hiány), bár csak a 2009-es év legelején robbant ki igazán. Nem is a bankszektorban jelentkeztek először a csődhelyzetek: az első sokkot egy luxusporcelánokat és kristályokat gyártó cég (a Waterford Wedgwood) csődje (vagyon gondnokság alá helyezése) jelentette. A hír másnapján látott napvilágot, hogy az ország egyik legnagyobb külföldi befektetője, a Dell (a világ 25. legnagyobb, amerikai eredetű multinacionális számítógépgyártója), bezárja limercki számítógépgyárát, és Lengyelországba telepíti a termelést. Pár napra rá az ír állam az ország harmadik legnagyobb hitelező bankjának, az Anglo Irish Banknak az államosítására kényszerült.

A válság 2009 február elején már a légitársaságok is utolérte. A Swiss Air dublini karbantartó leányvállalata (SR) ekkor jelentette be, hogy leáll dublini tevékenységével, ami 1 135 ember munkanélkülivé válását jelenti, a Ryanair 200 főt bocsát el [Gergely-Crimmins 2009]. 2006-ban a befejezett új lakásépítések száma 88 ezer volt, ez – az előrejelzések szerint – 2009-ben 30 ezerre zuhan. A piac már beállt, a házak legtöbbször 6–7 hónapja árulják.

Írország tőkevonzó képessége ugyan 2007 folyamán veszített nemzetközi pozíciójából (négy helyet esett vissza a National Irish Bank által készített 30-as listán), de a szigetország azért továbbra is kedvelt célpontja a működőtőke-beruházásoknak. (2008-ban a világ összes FDI-beáramlásának 1,9 százaléka esett Írországra a NIB legfrissebb adatai szerint [O'Hora 2009].) A külföldi vállalatok betelepülésével foglalkozó IDA által támogatott projektek jóvoltából 2008 folyamán 8837 (2007-ben 9000) új álláshely született 130 tőkeberuházás keretében, amelyek összértéke kb. 2 milliárd eurót tett ki. A K+F- és innovációs beruházások értéke az FDI-n belül 22 százalékkal nőtt.

Írország a gyógyszeripar terén most is élen jár az FDI-vonzást illetően Európában (a gyógyszeriparban keletkező új munkahelyek közel 40 százalékát Írország adja). A legnagyobb beruházó továbbra is az USA: 2008-ban az új munkahelyek közel kétharmadát amerikai cégek teremtették. Általános tendencia, hogy a világban csökkennek a zöldmezős beruházások. 2009-re 20 százalékos visszaesést várnak e téren, amit Írország is meg fog érezni. A Dell, az Intel, az Ericsson írországi létszámleépítései is a tőke visszahúzódnak folyamatára utalnak [O'Hora 2009]. Írországgal szemben az amerikai cégeknek kedvezőbb befektetési lehetőségeket kínálnak az olyan infláló valutájú, alacsony bérű országok, mint például India. 2009-ben tehát az ír recesszió tovább mélyül a zöldmezős beruházások, a pénzügyi szolgáltatások, építőipar, kiskereskedelem és az autóipar területén is.

Az FDI-beáramlás lassulásának újabb jelei egyébként 2008-ban jelentkeztek. Az IDA által támogatottan 2007-ben ugyanis még 2,3 milliárd euró működőtőke áramlott az országba, így 2008-ban 15 százalékos csökkenést könyvelt el ez a szféra. Ugyanakkor az FDI mennyiségének e visszaesése kisebb mértékű visszaesést jelentett az újonnan létrehozott munkahelyek tekintetében. Ez annak is tudható be, hogy kisebb projektek születtek (ezek száma 14 százalékkal nőtt 2007-ről 2008-ra): inkább barnamezős, bővítő, illetve a korábbinál munkaigényesebb termelés települt be.

A működőtőke-áramlás egyenlege azonban már korábban is figyelmeztető jel lehetett volna. A 2004–2006 közti 3 évben ugyanis mínusz 48 milliárd dollár volt az ír

FDI-import, ami nagyarányú profitkivonással is párosult. A profitok, osztalékok egyenlegét tartalmazó jövedelemmérleg passzívuma 2004–2006 között összességében meghaladta a 71 milliárd eurót (kb. 88 milliárd dollár). 2007-ben aztán ismét 30 milliárd dollár fölé nőtt a működőtőke-beáramlás, bár a jövedelemmérleg passzívuma ezután sem csökkent (a jövedelemmérleg hiánya már 1999 után megugrott, 2008-ig több, mint kétszeresére, évi 26 milliárd euró fölé emelkedett) [CSO 2009]. Az UNCTAD WIR statisztikákból az is kiolvasható, hogy az írországi működőtőke 2003-tól egyre inkább külföldön keresett befektetési lehetőségeket, hiszen ekkortól a vállalatfelvásárlások értéke kétszeresen (2003 és 2006 között összesen 9 milliárd euróval) meghaladta az eladások értékét.

2009-ben a költségvetés hiánya eléri a GDP 9,5 százalékát, de csak akkor nem ugrik 10 százalék fölé és éri el néhány éven belül a 12–13 százalékot, ha a kormány 2 milliárd eurós megtakarítást eredményező reformcsomagja megvalósul [Crimmins 2009]. Ez a megtakarítás a béreken, az infrastrukturális beruházások visszafogásán képződik, az adóemelésekkel bővül, és nagyrészt a megroggyant bankszektorba áramló összegeket hivatott pótolni.

3. VÁLSÁGKEZELŐ CSOMAGOK ÉS ESZKÖZÖK

3.1. A BANKSEKTOR MEGSEGÍTÉSE

A bankok kinnlevőségei a GDP tizenegyszeresére rúgnak. A pénzügyi pánik kirobbanásakor (2008. október elején) az ír kormány rögtön bejelentette, hogy minden bankbetétért kezességet vállal.

Az ír állam 2008 végén előbb 1,5 milliárd eurót kínált az ország harmadik legnagyobb bankja, az Anglo Irish Bank részvényeinek 75 százalékáért, majd úgy döntött, hogy teljesen állami kézbe veszi azt. További 2–2 milliárd euróval tőkésítette fel a Bank of Irelandet és az Allied Irish Bankset, 25–25 százalékos tulajdonrészt szerezve bennük.

A bankszférának tehát 5,5 milliárd eurót adott tőkeemelési célokra. De amikor az Anglo Irish Bank-et állami kontroll alá vették, a másik két bank iránti bizalom is megrendült, így újabb tőkeinjekciókra lett szükség. 2009. január végén már 3–3 milliárd euró állami juttatásról volt szó. A Standard and Poor's szerint összesen – szcenáriótól függően – 8–15 milliárd euró (a GDP 4–8 százalékával egyenlő) feltőkésítésre van szüksége az ír bankszférának [Brennan–Keenan 2009]. Február első hetében végül is egy újabb 7 milliárd eurós tőkeinjekciót kapott a két nagy bank (Bank of Ireland és Allied Irish Banks) [Moya 2009].

3.2. A KÖLTSÉGVETÉS RENDBETÉTELE

A kormány a válságmenedzselés végett 15 milliárd euró hitelt vett fel kötvénykibocsátás formájában, s így adóssága 70 milliárd euróra ugrott. A kormányadósság egyébként a válságot megelőzően is több mint 80 százalékban kötvényekből állt. A válság kirobbanása utáni kötvénykibocsátások [NTMA 2009]:

- 2008. november: 3 éves lejáratú kötvények összesen 4 milliárd euróért.
- 2009. január: 5 éves lejáratú kötvények összesen 3 milliárd euróért, de ezeket túljegyezték, ezért még egyszer ennyit bocsátottak ki (tehát összesen 6 milliárd euró). A kötvénykibocsátás egy szindikátuson keresztül történt, amelynek tagjai: Barclays Capital, BNP Paribas, Davy, HSBC, ING. Ezt követően minősítette le a Standard & Poor's Írországot „AAA stabil”-ról „AAA negatív”-ra.
- 2009. február: 3 éves lejáratú, 4 milliárd eurónyi kötvénykibocsátás.

Az ír államkincstár (NTMA) szerint 2009-ben összesen 25 milliárd euró kötvény kibocsátására lesz szükség. 2009. március végétől erre tervszerű rendben kerül sor. Írország számára ez a lehetőség azért járható, mert minősítése – még a lerontásokkal is – végig AAA volt. (Szemben Magyarország minősítésével, amely eleve „BBB”-ről indult, a magyar kötvénypiac pedig rögtön az amerikai hitelválság kirobbanásakor „beállt”.)

A kormányhitelek miatt az ír államadósság/GDP ráta 2009-ben 60 százalék fölé nő, sőt 80 százalékos szintről is beszélnek, pedig 2007-ben még csak 24,7 százalék volt a megfelelő arány [Dey 2009]. A kényszerű hitelfelvétel – együtt a kedvezőtlen tőkemozgásokkal, és az így veszélybe kerülő adóbevételekkel – felborította a költségvetést, megszorításokra, bevételnövelő intézkedésekre lett szükség. 2008 vége óta a bevételnövelő és kiadáscsökkentő intézkedéseket mindig újabbakkal egészítették ki – ahogy a szükség hozta.

2009-re számtalan új adót vetettek ki, illetve emeltek meg, eltöröltek, illetve csökkentettek kedvezményeket. Ez érintette a személyi jövedelmeket, a tőkejövedelmeket, a jelzáloghitel-kedvezményeket, az autóparkolást, az orvosi költségeket, a hozzáadottérték-adót (VAT), a jövedéki adókat stb. Ugyanakkor más esetekben bővítették a kedvezményeket (például első lakásvásárlók esetén, K+F-re, a nyugdíjjárulékra stb.) [Lásd bővebben PWH 2009]

A közszféra béreire pótlólagos nyugdíjjárulékot (pension levy) vetettek ki, amellyel 1,4 milliárd eurót spórolnak meg. További 300 milliót takarítanak meg a közszféra tőkeberuházásain, és csökkentik a külföldre irányuló segélyezést, valamint a gyermek támogatásokat is.

A kormány mozgásterét rövid távon szűk, az adóemelések hatása csak középtávon érvényesül. A gyors eredmények érdekében több hullámban visszafogták a közszféra kiadásait: 2008 szeptemberétől 21 hónapra 6 százalék béremelésben állapodtak meg előbb 9 havi befagyasztással, ám 2009 februárjában ezt módosították, és a bérbefagyasztást kitolták 2010-ig. Ez 7,5 százalékos bruttó jövedelemcsökkenést jelent az érintetteknek, és 1 milliárd eurót a 2009-es költségvetésnek [Sharrock 2009].

Az intézkedésektől azt várják, hogy a költségvetési hiány 9,5 százalék lesz (januárban 747 millió euró volt – szemben az egy évvel ezelőtti 630 milliós többlettel), az egyébként 10–11, sőt, 2013-ben akár 12 százalék helyett. A megszorítások egy rövid távú eredménye: a fogyasztói árak 2009 januárjában 1960 óta először csökkentek.

Azonban a költségvetési hiány tovább nő, és így újabb megszorításokra (a kormány elképzelései szerint az adóbázis és -ráta kiszélesítésére) lesz szükség. Egy ilyen „vészköltségvetést” szándékoznak április elején a parlament elé terjeszteni.

Mindehhez a kormány nem kérte és nem kapta meg a szakszervezetek beleegyezését, ami a dolgok pillanatnyi állásán nem változtat, de felborítja azt a társadalmi szerződést, amely az egyik masszív pillérét jelentette a „Kelta tigris” sikereinek a

nyolcvanas évek vége óta. A második ingatlant birtoklókra különadót vetnek ki, ami pedig a kormányzó Fianna Fail szavazói bázisát feldühítheti, hiszen a boom idején ösztönözve voltak az ingatlanvásárlásra. Az intézkedések bevezetése óta már a kormány is hangsúlyozza a társadalmi megegyezés szükségességét.

2009 februárjában 120 ezres tömegtüntetés volt az országban a munkát terhelő válságmenedzselés ellen.

2008 októberében a kormány a kiadások csökkentésével és az adók növelésével mintegy 2 milliárd eurót nyert a költségvetésben, ugyanakkor a szociális kiadások a megugró munkanélküliség miatt „automatikusan” nőttek. A 2008 őszi megtakarítások azonban nem bizonyultak elegendőnek. 2009. április 7-én *pótköltségvetést* hirdettek meg, amely 2009-re további 700 millióval javítja az egyenleget.

A kormány az áprilisi pótköltségvetés kapcsán 6 pontban foglalta össze a gazdaság helyreállításának teendőit [Lenihan 2009]:

1. a költségvetés stabilizálása;
2. a bankrendszer stabilizálása a hitelezés biztonságának helyreállítása végett;
3. a versenyképesség visszaszerzése, az export fellendítése, a világpiaci részesedés növelése;
4. a munkahelyek védelme, a munkanélküliek visszavezetése a munkapiacra;
5. a gazdaságba vetett bizalom visszaszerzése (ennek feltétele az 1. pont);
6. az ország jó hírének visszaszerzése, amelyet a Lisszaboni Szerződés népszavazással történő elutasítása rombolt le és a pénzügyi szféra összeomlása tovább rontott.

A kormány a korrektség („fairness”) jegyében mindenkire rak terheket a válságmenedzselés kapcsán, de a gazdagabbakra többet. Így például a minimálbérre is kivet extra adót (2 százalék), de a magasabb jövedelmekre nagyobbat (4 és 9 százalék), a kormánytagok fizetését 10 százalékkal csökkentik stb. [lásd bővebben Lenihan 2009]. A munkanélküliséget például előrehozott nyugdíjazással is igyekeznek enyhíteni.

A pótköltségvetéssel a kormány összességében 2009-ben közel 2,7 milliárd, 2010-ben kb. 4,8 milliárd eurónyi egyenlegjavulást (megtakarítást és bevételnövekedést) ér el. Az intézkedések nagy része év közben lép hatályba, ezért a 2009-es tényleges és a teljes évi (2010-ben érvényesülő) eredményszámok eltérőek, azaz a költségvetési átstrukturálás hatása csak 2010-től érvényesül teljes egészében.

Az ír pénzügyminiszter, *Brian Lenihan* által meghirdetett 2009. áprilisi program hatására a kötvénypiac fellendült. Az intézkedéseket az *1. táblázatban* foglaljuk össze.

3.3. A MAKROGAZDASÁGI NÖVEKEDÉSI ÜTEM CSÖKKENÉSÉNEK MÉRSÉKLÉSE

Az EU Bizottsága 2009 februárjában alaposan megbírálta a költségvetési hiány miatt készített ír stabilizációs és növekedési programot, mondván, hogy a pénzügyi szektor megmentésére szánt összegek veszélyeztetik a program végrehajtását [Burke-Kennedy 2009]. Úgy tűnik tehát, hogy az ír kormány jobbára csak a pénzügyi szférával foglalkozik, fejlesztési terve nincs, pedig a defláció veszélye fenyeget: az alacsony infláció mellett a bérek abszolút csökkenése várható.

1. táblázat: Írország költségvetése 2009-2010-re

év	millió euró	
	2009	2010
KIADÁSOK CSÖKKENTÉSE - MEGTAKARÍTÁS		
Szociális szféra (például álláskeresési támogatás csökkentése, nyugdíjki-egésztés csökkentése, karácsonyi bónusz megszüntetése a közszférában)	300	400
Külügy: nemzetközi fejlesztési segélyezés csökkentése	100	100
Egészségügy, gyermekellátás (például kisgyermeket nevelők ellátásának csökkentése, a gyermekjogokról szóló népszavazás elhalasztása)	166	241
Közalkalmazotti juttatások csökkentése	150	300
Minisztériumok kiadásainak (például helyi kormányok büdzséhez való hozzájárulás, helyi programok finanszírozása, harmadfokú képzés támogatása, a nemzeti úthálózat fenntartását végző NRA támogatása, a tömegközlekedés támogatása, a védelmi kiadások) csökkentése	170	174
Hírközlés, energiaszektor és egyéb	37	37
Megtakarítások összesen	886	1215
BEVÉTELEK NÖVELÉSE		
jövedelem- és egészségügyi adók emelése (például a magasabb jövedelmekre kivetett különadó és az egészségügyi adó megduplázása)	1322	2786
jelzálog kamatkedvezmények csökkentése	161	223
megtakarítási, biztosítási kedvezmények csökkentése (önrész, adó növelése)	50	70
illetékek növelése	110	180
tőke-nyereségadó, vállalati adó növelése	50	115
tőke-örökösödési adó növelése	31	42
privát kórházak, szanatóriumok tőkejuttatásának megszüntetése	-	60
jövedéki adó növelése (benzin, diesel, dohány)	102	145
használt autók forgalmára kivetett adó	20	-
Bevétel növekedése összesen	1806	3621

Forrás: Supplementary Budget April 2009, Government of Ireland alapján

3.4. A MUNKAERŐ-PIACOT ÉS A SZOCIÁLIS ELLÁTÓ RENDSZERT ÉRINTŐ INTÉZKEDÉSEK

Az ír foglalkoztatási és szakképzési hivatal (FÁS) tett lépéseket, hogy az építőiparból és a hozzá kapcsolódó ágazatokból elbocsátott embereket újra munkához segítse, például külföldön (tanácsadás, átképzés) [Taylor 2008]. Ennél többről nem hallani, pedig már rég hallatszanak sürgető hangok a gazdasági szakértői körökből, amelyek a kormány termelésélénkítő politikáját hiányolják.

A leginkább rászorulóknak védelme érdekében az infláció mértékénél jobban emelik a szociális kiadásokat, amik így kb. 400 millió euróval növelik a lakosság összbevételeit. A teljes mérleg tehát a lakosság oldalán (a közszféra bérbefagyasztásával együtt) mintegy 1600 millió euró jövedelemcsökkenés, egy főre vetítve – tehát a csecsemőket is beleszámítva – átlagosan több mint 380 euró.

A társadalmi szolidaritás jegyében a miniszterek lemondtak fizetésük 10 százalékról, a magáncégek visszavágták a béreket és eltörölték a bónuszokat.

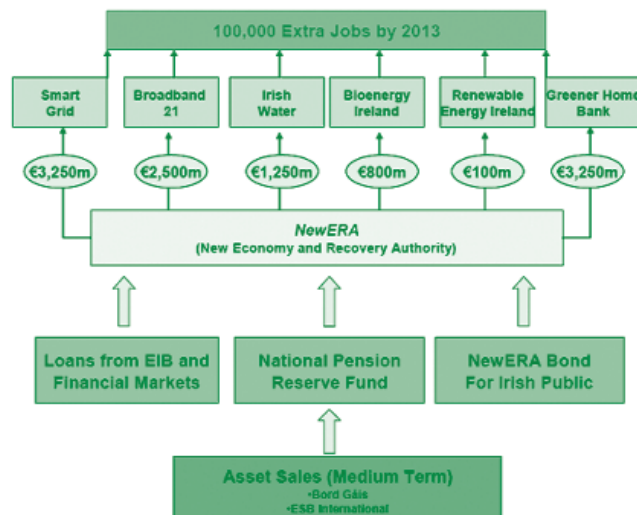
Egy másik sajátos jótékonykodásra példa ugyanakkor, hogy 2009. február végén az ír milliárdos elit, az immár harmadik éve megtartott „mini-Davos”-on („Fortune Forum”) azt javasolja a kormánynak, hogy adókedvezménnyel ösztönözze a leggazda-

gabbakat az adakozásra. A javaslat szerint annak az összegnek a felét, amelyet az adófizető az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljait szolgáló projektekre utal, le lehetne vonni a személyi és vállalati adókötelezettségből (nem keletkezne tehát többletterher a jótékonykodásból), miközben ugyanennyi összeget az ír kormány is hozzátenne a saját segélybüdzséséből. Ez a konstrukció nem jelentene többletterhet az adakozóknak, ugyanakkor ők határozhatnák meg, hogy mire költi az állam annak a pénznek a kétszeresét, amit adójukból „adományként” felajánlanak (és amiről eddig az állami segélypolitika szabadon döntött) [Hyde 2009].

3.5. MILYEN ÖSSZEGŰ PROGRAMOK LÁTTAK NAPVILÁGOT?

A bankoknak nyújtott 6–7 milliárdos tőkeinjekción és 440 milliárd eurós garancia-vállaláson kívül egyelőre nem tudni más válságkezelő csomagról. Az ír kormány a költségvetés rendbetételén keresztül igyekszik közben tartani a válságot.

A legnagyobb ellenzéki párt, a magát „progresszív centrum”-nak definiáló Fine Gael azonban kidolgozott, és 2009 márciusának végén nyilvánosságra hozott egy középtávú javaslatot az ír gazdaság új pályára állítására, versenyképességének visszanyerésére, és 100 ezer új munkahely teremtésére 2013-ig. Az elképzelések vázát az 1. ábra tartalmazza. A programról azért is érdemes szót ejteni, mert – mint a bevezetőben elmondtuk – a Fine Gael jelenleg az ország politikai térképén a második, a népszerűséget tekintve pedig első, és ha a helyzet nem javul, akár előrehozott választások is lehetnek. Továbbá azért is, mert a helyzet súlyossága miatt ismét szükség van a politika eliten belüli konszenzusra – amelyre Írország vezetői a történelmi tanulságok szerint képesek is. A program tehát még akár realitássá is válhat.

Forrás: Fine Gael [2009: 10]

1. ábra: A NewERA Beruházási és Munkahelyteremtési Program

A Fine Gael programtervezete abból indul ki, hogy az állam nem vonhatja ki magát a piaci hibák okozta válságban az állampolgárokkal szemben viselt felelőssége alól. A Fine Gael 2010–2013-ra szóló több mint 11 milliárd eurós beruházási programja a

kulcstechnológiák és az infrastruktúra fejlesztésével a versenyképességet és fenntarthatóságot célozza, miközben a munkahelyteremtéssel a válságból segítené kihúzni az ír gazdaságot. A foglalkoztatás az építőiparban, a karbantartásban, a gépgyártásban, kutatásban, szoftveriparban, fafeldolgozásban és erdőgazdálkodásban javulna. Például:

- újgenerációs szélesávú internet minden otthonba és minden céghez,
- az energiatárolós infrastruktúra fejlesztése a szél- és egyéb megújítható energiaforrások kihasználása végett,
- finom szabályozók („Smart Meter”) beépítése minden épületbe az energiafogyasztás szabályozhatóságának, csökkentésének érdekében,
- új energiaelosztó hálózat és új tarifák a házilag, megújítható energiaforrásokkal tölthető elektromos autók elterjesztésére,
- a tiszta bio-, és tengerrel kapcsolatos energiák kutatásának és forgalmazásának elősegítése stb.

A beruházásokat egy új állami ipari holdingvállalat, a NewERA (New Economy and Recovery Authority – Új Gazdaság és Fellendülés Hatóság), és újonnan létrehozott, valamint átstrukturált állami vállalatok hajtánák végre. Az átstrukturálás azt jelentené, hogy az állami vállalatok élére „szuper menedzsereket” állítanának, biztosítandó az állammal való együttműködést. A beruházások nem vinnék el az adófizetők pénzét, tehát nem terhelnék a költségvetést, mert azok a felhasználóktól (fogyasztóktól és vállalkozásoktól) beszedett díjakból nyereséggel térülnének meg. A program 11,15 milliárd eurónyi új és 7,25 milliárd eurónyi régen eltervezett, a Nemzeti Fejlesztési Tervben (NDP) szereplő beruházással együtt 18,4 milliárd eurót tenne ki. Az új beruházások előfinanszírozását elsősorban a nemzeti nyugdíjalap-tartalékból (National Pension Reserve Fund – 9,2 milliárd euró) oldanák meg, mondván, hogy ez a legjobb befektetés a jövőbe, valamint hiteleket vennének fel az Európai Beruházási Banktól, illetve a pénzügyi szféra szabadjára engedése (alacsony kamatok, amelyek nem bátorították a megtakarításokat, viszont ösztönözték a hitelfelvételt stb.) okozta a bajt, és a kormány most sem az állami gazdaságfejlesztés, hanem a pénzügyi tűzoltás útját járja. A helyzet – tartja például O’Sullivan [2009] – hasonlít az USA-ban az első Nagy Válság idején alkalmazott hooveri politikára, amely a kötvénypiacnak igyekezett kedvében járni, és katasztrofálisnak bizonyult. A „könyvelő szemléletű” programok kizárólag a költségvetés helyzetére koncentrálnak, és ráadásul az állami pénzeket a saját gazdálkodása miatt bajba jutott in-

3.6. HOGYAN ÍTÉLHETŐ MEG A PROGRAMOK HATÉKONYSÁGA?

Vannak, akik a válságért a kormány korábbi túlterjeszkedését, „jóléti intézkedéseit” okolják [Lásd pl. Engle 2009]. Mások épp ellenkezőleg, úgy látják, hogy az összeomlást a laissez faire modell, a pénzügyi szféra szabadjára engedése (alacsony kamatok, amelyek nem bátorították a megtakarításokat, viszont ösztönözték a hitelfelvételt stb.) okozta a bajt, és a kormány most sem az állami gazdaságfejlesztés, hanem a pénzügyi tűzoltás útját járja. A helyzet – tartja például O’Sullivan [2009] – hasonlít az USA-ban az első Nagy Válság idején alkalmazott hooveri politikára, amely a kötvénypiacnak igyekezett kedvében járni, és katasztrofálisnak bizonyult.

A „könyvelő szemléletű” programok kizárólag a költségvetés helyzetére koncentrálnak, és ráadásul az állami pénzeket a saját gazdálkodása miatt bajba jutott in-

tézményeknek ugyanarra a pályára való visszaállítására fordítják, amely ide vezetett. Az ország gazdasági kiszolgáltatottságának csökkentéséről szó sem esik.

A dolgozók és munkanélküliek helyzetére kisebb gondot fordítanak, holott már most el kellene kezdeni a programokat, hogy a gyorsan növekvő munkanélküliséget mielőbb felszívják. Ezek híján Írorszáiban nemcsak tüntetésekre, de jelentős sztrájkokra is sor kerülhet (illetve már került is, például a Tesco-nál), és újra fellendülhet a kivándorlás.

A Fine Gael javaslata a jelenlegi válságkezeléshez képest számos új ötlettel némi elmozdulást jelent egy kevésbé piaci válságmenedzselés és növekedésserkentés irányába.

IRODALOM

- Artner Annamária [2000]: *A perifériáról a centrumba? Írország gazdasági fejlődése az elmúlt évtizedekben*. Aula, Budapest
- Brennan, Joe–Keenan, Brendan [2009]: „Ireland's debt rating rests on talks' outcome.” *Independent.ie*
<http://www.independent.ie/business/irish/irelands-debt-rating-rests-on-talks-outcome-1620311.html>
- Brown, John Murray [2009]: „Things fall apart” *Financial Times*, January 15 2009
- Burke-Kennedy, Eoin [2009]: „EC warns Ireland over 'optimistic' recovery plan.” *Irish Times* February 18, 2009
- Crimmins, Carmel–Saul, Jonathan [2009]: „Irish emergency budget in the works; unemployment jumps.” *Forex News*, March 4 2009.
<http://www.xe.com/news/Wed%20Mar%2004%2008:53:00%20EST%202009/281921.htm?categoryId=1&currentPage=1>
- Crimmins, Carmel [2009]: „Ireland's budget deficit could hit 12.75% of GDP.” *National Post*, April 02, 2009
- CSO [2009]: *Central Statistics Office Ireland. Online Statistics*
<http://www.cso.ie/statistics/>
- Dey, Iain [2009]: „Ireland 'could default on debt'” *Times Online* February 15, 2009
<http://business.timesonline.co.uk/tol/business/economics/article5733723.ece>
- Engle, John [2009]: „Celtic Kitten: The Failure of Intervention in Ireland.” *Mises Daily* 4/21/2009 <http://mises.org/story/3405>
- Fine Gael [2009]: *Rebuilding Ireland A „NewERA” for the Irish Economy*. Fine Gael.
<http://www.finegael.ie/news/documents/RBI1.pdf>
- Fitzgerald, Mary [2009]: „The rise and crash of Ireland”. *Guardian.co.uk*, Thursday 30 April 2009
<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/apr/30/ireland-unemployment#history-byline>
- FORFÁS [2008]: *Annual Competitiveness Report 2008 Volume 2: Ireland's Competitiveness Challenge*. National Competitiveness Council, FORFÁS, Dublin
- Gergely, Andras–Crimmins, Carmel [2009]: „Bank woes keep Irish crisis simmering”. *The International Herald Tribune*. February 12, 2009

- Honohan, Patrick-Lane, Philip [2009]: „Ireland in Crisis”. *RGE Monitor*, March 1, 2009 http://www.rgemonitor.com/euro-monitor/255800/ireland_in_crisis
- Hyde, Marina [2009]: „Give to the rich to help the poor? An idea worthy of Bono”. *The Guardian*, Saturday 28 February 2009
- IDA [2009]: „2008 saw a Strong Performance in Winning Foreign Direct Investment for Ireland.”
http://www.biotechnologyireland.com/pooled/articles/BF_NEWSART/view.asp?Q=BF_NEWSART_308968
- James, Steve [2009]: „Unemployment expected to reach 17 percent.” *WSWS* 6 May 2009 <http://www.wsws.org/articles/2009/may2009/irel-m06.shtml>
- Lenihan, Brian [2009]: *Statement of The Minister for Finance Brian Lenihan T.D.* 7 April 2009
<http://www.budget.gov.ie/2009SupApril09/FinancialStatement.html#Renewal>
- Moyas, Elena [2009]: „Irish government faces growing fears of debt default.” *The Guardian* 16 February 2009
- NTMA [2009]: *National Treasury Management Agency Statistics Online*
<http://www.ntma.ie/AboutUs/aboutUsIntro.php>
- O'Sullivan, Michael J. [2009]: *Ireland and the Global Question*. New York
- O'Hora, Ailish [2009]: „Recession puts brake on foreign direct investment.” *Independent.ie*. Wednesday February 25 2009.
<http://www.independent.ie/business/irish/recession-puts-brake-on-foreign-direct-investment-1651904.html>
- PWH [2009]: *Highlights: Budget 2009*, Price Water House,
<http://www.pwc.com/ie/budget2009/>
- Sharrock, David [2009]: „Dublin outlines €2bn cut in spending.” *Times Online* February 3, 2009
<http://business.timesonline.co.uk/tol/business/economics/article5653950.ece>
- Government of Ireland [2009]: *Supplementary Budget* April 2009
<http://www.budget.gov.ie/2009SupApril09/SummaryofSupplementaryBudgetMeasuresPolicyChanges.html>
- Taylor, Charlie [2008]: „Government unveils unemployment initiatives”. *The Irish Times* October 7, 2008,
- The Tally Room [2009]: „Ireland: economic crisis, early election?” *The Tally Room*, March 8th, 2009 <http://www.tallyroom.com.au/864>
- UNCTAD [2009]: *World Investment Report*. UNCTAD Online Tables.
<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3277&lang=1>